

Het laagje beschaving is weggefallen

They Shall Not Grow Old zegt meer dan genoeg

De oorlogsdocumentaire *They Shall Not Grow Old* stamt uit 2018, maar is sinds kort te zien via de streamingdienst Netflix. Door de inkleuring en bewerkingen van de historische filmbeelden wordt deze film door velen als baanbrekend gezien. Hoogste tijd om deze indrukwekkende documentaire onder de loep te nemen.

Quinten Koster is
redacteur van Kleio.

De film is geregisseerd door Peter Jackson, die vooral bekend is door de verfilming van *The Lord of the Rings*. *They Shall Not Grow Old* heeft een sterke, maar wrange opening. In de eerste drie minuten klinkt een vrolijk gefloten deuntje, terwijl diverse veteranen uit de Grote Oorlog op een positieve manier over hun ervaringen vertellen. Ondertussen zoomt het beeld in op een zwart-witfilmpje waarin een colonne soldaten in slow motion langs de kijker loopt terwijl de film steeds verder overbelicht raakt. Door het minimalistische van deze scène wordt het onrealistische beeld van de oorlog dat in het begin onder de jonge vrijwillige soldaten en het thuisfront heerste goed geïllustreerd: oorlog als een groot spel, of juist als een essentiële vormende fase op het pad van jongen naar echte man. De titel van de film volgt hierop als een koude en ontzuisterende douche.

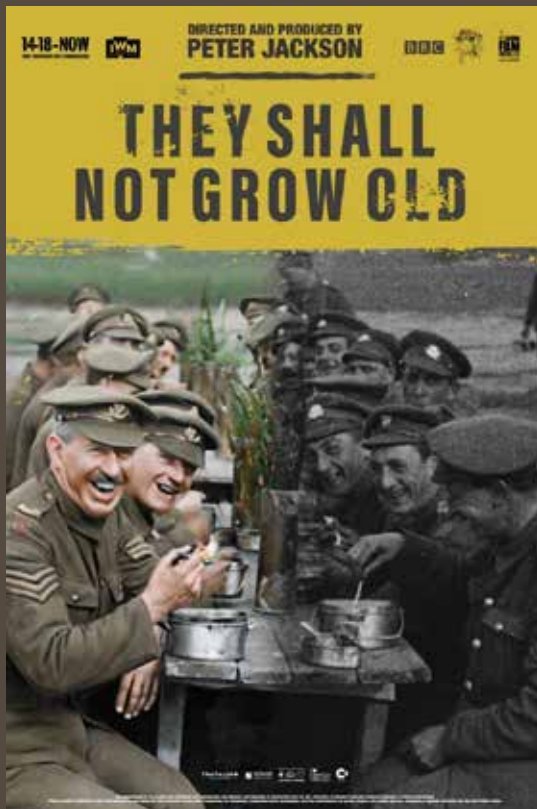
Scène uit *They Shall Not Grow Old*. Soldaten na een gifgasaanval.

Authenticiteit

De eerste scène na de opening benadrukt dit aanvankelijke beeld van de oorlog als een spel. Tijdens het diner van een Engels en een Duits rugbyteam wordt bekendgemaakt dat er oorlog uitgebroken is. Na enig overleg besluiten de spelers dat die oorlog voor hen nog wel even uitgesteld kan worden tot de volgende dag. Peter Jackson maakt het contrast met de harde werkelijkheid, die later in de film getoond wordt, op deze manier een heel stuk scherper en pijnlijker.

De film is in de eerste vijftientig minuten geheel gevuld met historische, geluidloze zwart-wit fragmenten, waarbij de haartjes en stofjes niet altijd zijn weggeretoucheerd en soms als witte streepjes en stipjes in het beeld voorbijflitsen. Je hoort nog net niet de ratel van de camera op de achtergrond. Ook de onnatuurlijk snel en houtherig bewegende mensen en dieren – zo kenmerkend

They Shall Not Grow Old (2018)

Regie: Peter Jackson

Taal: Engels

Duur: 93 minuten

voor films uit die tijd – zijn regelmatig te zien. De enige gekleurde beelden in het begin van de film zijn de propagandaposters die gebruikt worden om de jeugd voor de oorlog te enthousiasmeren. Onder deze posters en de zwart-witbeelden van de net aangemelde rekruten, vertellen de veteranen hun motieven om zich als (veel te) jonge vrijwilliger op te geven. De minimumleeftijd om in het leger te dienen was negentien jaar, maar veel van de jongens vertellen dat zij soms slechts vijftien jaar oud waren toen ze zich aanmeldden. De gretigheid waarmee het leger deze naïeve jonge rekruten omarmde, is naar huidige maatstaven stuitend. Enerzijds werden deze minderjarigen blijkbaar zonder problemen aan het ouderlijke gezag onttrokken ('U wilt dat wij uw minderjarige zoon uit dienst ontslaan? Helaas voor u is hij het daar zelf niet mee eens.'). Anderzijds vonden veel ouders het niet zo erg dat hun minderjarige zoon zich had aangemeld.

Gekleurde werkelijkheid

Na de basistraining van zes weken worden de verse soldaten naar het slagveld verscheept. Hier wordt duidelijk dat het aanvankelijke enthousiasme langzaam verdwijnt bij het aanzien van de

verwoeste dorpen en steden. Tot het moment waarop de nieuwe rekruten op het slagveld arriveren worden geluidloze en korrelige zwart-wit-archiefbeelden gebruikt. Hierdoor houd je als kijker een zekere emotionele afstand op de oorlog. Maar zodra het echte front is bereikt, wordt de harde realiteit van de oorlog in al haar kleuren onthuld. Het beeld zoomt in, de bewegingen worden vloeiend en de film laat de geluiden van het getoonde duidelijk horen. De kijker wordt letterlijk de werkelijkheid ingetrokken. Het enige wat licht afbreuk doet aan de ervaring is dat de beelden niet de scherpte hebben van tegenwoordig. Soms zijn de kleuren wat vlak en lijken ze aangebracht met de grove setting van de spuitbus in Paint. Ook is er regelmatig bewegingsonscherpte op onlogische plekken en zorgt het digitale overvloeien tussen twee opeenvolgende beelden soms voor een wat psychedelische dubbelbeeldervaring. Toch doen deze minpunten niet veel af aan de impact van ►

Bruikbare scènes

■ Begin tot 12.00:

In deze eerste scènes wordt het optimisme over de oorlog goed in beeld gebracht. De verhalen van de veteranen, over de redenen van hun vrijwillige aanmelding en hoe het leger met minderjarigen omging, zijn ook zeker bruikbaar in de les. Deze scènes kunnen gebruikt worden om met leerlingen een discussie te hebben over of het leger zich streng aan de leeftijdsgrens had moeten houden. Ook kunnen de getoonde posters en de vertelde verhalen de vraag opwerpen in hoeverre deze jongens zich echt zonder (sociale) druk vrijwillig aanmeldden. Want hoe werd er over jongens gedacht die zich niet aanmeldden?

■ 20.00-35.00:

Rond de drieëntwintigste minuut marcheren soldaten uit diverse verschillende volken voorbij. Met die beelden kan het mondiale karakter van de Grote Oorlog geïllustreerd worden. Na ongeveer de vijftwintigste minuut komt de kleur in de film. Daarna volgen fragmenten en verhalen over het leven en de gevaren in de loopgraven. Niet alleen het gevaar van de Duitsers die binnen roepafstand verderop ingegraven lagen wordt besproken, maar ook de bijzonder slechte hygiënische omstandigheden worden belicht en zijn het bekijken waard. In dit fragment komen ook verschillende gesneuvelde soldaten in beeld. Hoewel het niet de heftigste beelden uit de film zijn, is het wel verstandig om eerst te bedenken of de leerlingen uit de klas deze beelden aankunnen.

■ 00.55.00-01.15.00:

In deze twintig minuten bereikt het drama van de Eerste Wereldoorlog zijn climax. In woord en beeld wordt het verloop en de nietsontziende chaos van een grootschalige aanval op een vijandelijke loopgraaf verteld vanuit het perspectief van de Britse soldaten. De beelden zijn ook voor leerlingen die niet tegen bloed en dood kunnen redelijk goed vol te houden. Waar eerder in de documentaire de beelden nog een hoofdrol speelden, ligt nu de nadruk op de ooggetuigenverslagen. De beelden zijn ondersteunend, wat het geheel intens maakt.

■ 01.26.00 tot eind:

In dit laatste stukje van de film wordt de zinloosheid van de oorlog pijnlijk duidelijk. Zeker als de leerlingen gewezen wordt op het contrast met de opening van de film.

de beelden en de ooggetuigenverslagen. Na enkele minuten vallen ze ook niet meer op. De gebruikte beelden zijn erg indringend. Direct wanneer de nieuwe rekruten de loopgraven betreden wordt duidelijk dat de oorlog geen spelletje is. Binnen het gezichtsveld hangen verschillende lijken in het prikkeldraad waarvan het onbekend is hoe lang ze daar al zijn, omdat niemand ze durft op te halen. Door het gebruik van de ingekleurde beelden is ook het bloed op sommige foto's helder te zien. Gecombineerd met de verhalen van de ooggetuigen wordt het beeld van de verschrikkingen van het loopgravenbestaan intens realistisch. Dat de oorlog ook vooral bestaat uit wachten terwijl de dood constant dreigt, wordt verteld aan de hand van de dagelijkse routine. Dat de situatie aan

'Het winterse water zorgt voor loopgraafvoet, waarbij de voeten opzwellen en afsterven; ook dit wordt "smakelijk" in beeld gebracht'

het front echt onvoorstelbaar erg was, blijkt wel uit de middelen die de soldaten moesten gebruiken om thee te zetten (we hebben het hier natuurlijk wel over de Britse soldaten en hun primaire levensbehoefte). De poep-en-pieshumor over de sanitaire ongemakken geeft het loopgravenbestaan een vrolijke voetbalkleedkamer-achtige sfeer, die de extreme situatie eigenlijk alleen maar schrijnender maakt.

De beelden van de massa's lijken in verschillende stadia van ontbinding en verminking tonen het grote offer van de oorlog. Voor het verhaal dat Peter Jackson vertelt zijn deze beelden onmisbaar, maar voor een les aan minderjarigen is het veel te heftig. Datzelfde geldt eigenlijk ook voor de

beelden over het winterse water in de loopgraven. Dit zorgt voor loopgraafvoet, waarbij de voeten opzwellen en afsterven. Ook dit wordt 'smakelijk' in beeld gebracht.

De grote slag

De grote aanval die het einde van de oorlog moest forceren, begint op de helft van de documentaire. De eerste tanks worden naar het front gereden. Daarna wordt uitgebreid verteld wat de verschillende soldaten moesten doormaken. De veteranen vertellen dat de soldaten in stilte richting de vijandelijke linies wandelden. Omdat de leiding bang is dat de soldaten niet meer precies weten wat ze moeten doen, krijgt ieder peloton een voetbal mee waar ze achteraan kunnen lopen. Pas als de Duitsers bijna bereikt zijn, beginnen hun mitrailleurs de Britten bij bosjes neer te maaien. Zo ontstaat een tapijt van gesneuvelde soldaten. Tot overmaat van ramp wordt beschreven dat de opmars van de Britten stopt bij de Duitse prikkeldraadversperring, die het ondersteunende geschut in het voorafgaande bombardement eigenlijk had moeten vernietigen. En door miscommunicatie of een rekenfout landen de granaten van de eigen artillerie ook tussen de vastgelopen Britse soldaten, met een bloedbad tot gevolg. Het romantische beeld van een oorlog is nu definitief verdwenen. De verslagen van de ooggetuigen zijn intens. Afwisselend worden filmfragmenten, tekeningen, foto's en krantenillustraties gebruikt terwijl de herrie van de schreeuwende soldaten, de explosies en de rondfluitende kogels op de achtergrond onverminderd doorgaan.

Het wordt echter niet geheel duidelijk om welke slag het hier gaat. Dit is een logisch gevolg van het feit dat Peter Jackson niet geprobeerd heeft de ervaring van de oorlog vanuit het perspectief van

Scène uit *They Shall Not Grow Old*. Op weg naar het front met een tank.

één soldaat te vertellen. Door een collage te maken van een kleine selectie uit de ruim 600 uur beuisterde interviews van meer dan 200 veteranen, en deze te combineren met archiefbeelden die zelden direct betrekking hebben op de soldaat die aan het woord is, is een soort 'moodboard' van de Eerste Wereldoorlog ontstaan. De documentaire is zo een verhaal geworden waarin de daadwerkelijke historische gebeurtenissen ondergeschikt zijn gemaakt aan de historische ervaringen. Het gevolg is dat de film sterk de nadruk legt op de gevoelens en emoties van de soldaten. Het grotere plaatje van de oorlog, waarin het nut en de noodzaak van de acties duidelijk worden, is voor de kijker net zo onbekend en afwezig als voor de soldaten in de loopgraven.

In de nabeschouwing van deze slag merken de veteranen op dat er onder de Britten eigenlijk geen haat richting de Duitsers bestond. En ook de Duitsers bleken heel redelijke mensen te zijn. Er was een groot wederzijds respect. In onderlinge gespreken kwamen de soldaten van beide partijen dan ook al snel tot de conclusie dat oorlog zinloos was en ze vroegen zich af waarom het moest gebeuren.

Wat opvalt, is dat er aan het einde van deze oorlog geen uitgelaten feest sfeer heerst. Op 11 november 1918 wordt vanaf 11.00 uur het gebulder van de kanonnen langzaam steeds minder, totdat het doodstil is. Iedereen is uitgeput en de jongens die op veel te vroege leeftijd in dienst zijn gegaan, die niets anders dan een militaire loopbaan kennen, vragen zich af hoe hun leven er vanaf dat moment verder uit gaat zien nu er geen behoefte meer is aan soldaten. Alsof ze ontslagen zijn uit de enige functie die ze kunnen vervullen.

Te heftig voor het thuisfront

Aan het einde van de film verdwijnt de kleur weer en worden de onbewerkte beelden niet langer beeldvullend getoond. De documentaire schetst het beeld van een oorlog die als een nachtkaars uitgaat. De soldaten gaan naar huis, leveren hun spullen in en krijgen een pak aangemeten. Thuis merken de ex-soldaten dat ze eigenlijk ongewenst zijn. Ze krijgen geen heldenonthaal en er is geen werk. Soms mogen veteranen niet eens solliciteren op de weinige baantjes die er wel zijn. Het thuisfront is niet in ze geïnteresseerd en heeft geen idee van de ellende die de soldaten hebben doorstaan. Dit ontluisterende einde staat in schril contrast met het begin van de film, waarin de naïeve jongens zich vrijwillig voor de oorlog aanmelden en enthousiast worden toegejuicht, in de volste overtuiging dat ze als man terug zullen keren. De film duurt bijna 100 minuten en heeft een filmkeuring gekregen van zestien-plus. Sommige beelden zijn inderdaad behoorlijk gruwelijk, maar op zich niet veel heftiger dan wat leerlingen in andere films voorgeschoteld krijgen. Het probleem is echter dat het dan vaak om een speelfilm gaat met nepbloed, special effects en acteurs. In *They Shall Not Grow Old* zijn de beelden echt. De lijken zijn echt dood en de wonden zijn niet gemaakt met make-up en ketchup. Ook de verhalen zijn niet gedramatiseerd of verzonnen. Dit alles geeft de beelden een lading waar rekening mee gehouden moet worden in de afweging van wat aan de leerlingen getoond wordt.

Maar als het doel is dat leerlingen zich inleven in het leven van een soldaat tijdens de Eerste Wereldoorlog, dan is het lastig om een betere film te vinden. ■

Scène uit *They Shall Not Grow Old*. Soldaten in een loopgraaf.